

AZ ORSZÁGOS TERÜLETRENDEZÉSI TERV AGRÁRVONATKOZÁSAINAK MEGALAPOZÁSA

(Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György)

Összefoglalás

A területfejlesztésről és területrendezésről szóló törvény (1996. évi XXI. törvény) arról is rendelkezik, hogy el kell készíteni az Országos Területrendezési Tervet. A terv agrárvonatközásainak megalapozásához az Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet a Földművelésügyi Minisztérium megbízásából szakértői tanulmányt készített, kiadványunk ennek a szakértői tanulmánynak a rövidített és szerkesztett változata.

A tanulmány összefoglaló fejezete megegyezik a Földművelésügyi Minisztérium által az Országos Területrendezési Terv elkészítéséért felelős szaktárcának, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztériumnak hivatalosan átadott szakmai állásfoglalással.

A tanulmány mélyrehatóan két fő kérdéskörrel foglalkozik, a földhasználat (a területhasználat) várható alakulásával, továbbá a falvak, tanyák és az agrárgazdaság kapcsolatával.

A földhasználattal kapcsolatban:

1. feltárja az ország különböző adottságú földterületei hasznosításának intenzitását (mérlegelve az erőforrások legkedvezőbb hasznosításának és a környezet terhelhetőségének kapcsolatát),
2. meghatározza a főbb művelési ágak és területi elhelyezkedésük változását (a földhasznosítás módját).

A szerzők az egyes térségek eltérő adottságait mérlegelve, a létező területi feszültségek oldásának igényével is, *különböző típusú mezőgazdaságot javasolnak*:

3. Versenyző, profitorientált mezőgazdasággal a jó adottságú területeken,
4. Különleges termőhelyeken folytatott termeléssel, amely kisebb területi egységek (például borvidékek) különleges adottságait hasznosítja,
5. Extenzív mezőgazdálkodással a marginális, kevésbé jó adottságú területek hasznosítására,
6. Foglalkoztatást javító, szociális típusú mezőgazdasággal, a munkanélküliség által különösen sújtott kistérségekben,
7. Családi szükségletre termelő, helyi ellátást javító mezőgazdasággal, amely lényegében a hagyományos kistermeléshez kötődik,

8. Visszavonuló mezőgazdasággal a leggyengébb adottságú területeken, ahol a mai szántó földhasználatot fokozatosan felváltja az erdő és gyepgazdálkodás,
9. Védelmi (környezetvédelmi, tájvédelmi) funkciót ellátó mezőgazdasággal, főként a természetvédelmi, illetve a környezetileg érzékeny területeken.

A szerzők azt az alapelvet követték, hogy a földet mindenütt arra és olyan intenzitással célszerű hasznosítani, amire az a legalkalmasabb, illetve amit képes *károsodása nélkül* elviselni. E stratégiának az a célja, hogy a *földhasználatot és a környezetvédelmet integrálja*, a táj adottságainak megfelelően határozza meg a használat és a védelem intenzitását, egymáshoz viszonyított arányát.

A tanulmány az ország egész területét az agrárpotenciál és a környezeti érzékenység együttes mérlegelésével minősíti, és ez alapján *intenzív hasznosításra alkalmas, extenzív hasznosításra alkalmas és védelmi zónákat határol le*, ezeket térképen is megjeleníti. A mezőgazdasági termelésre való alkalmasság megítéléséhez 15 mutatót (domborzati-, talaj-, és klímáparaméterek) használtak, a környezeti érzékenységet pedig 13 mutató (élővilág, talaj, víz) alapján értékelték, az Európai Unióban is alkalmazott elvek, illetve térinformatikai megoldások szerint.

Az *intenzív* módon hasznosított területeken (a mezőgazdasági terület 60%-án) a gazdaságos, versenyképes árutermelés az elsődleges cél, ahol ugyan a legkevesebb korlátozás mellett folytatható a gazdálkodás, de ezeken a helyeken is erőforrás-takarékos, szakszerű és ellenőrzött termelési technológiákat kell alkalmaznunk, szem előtt tartva a környezetkímélő agrárgazdaság alapvető céljait. Miután a gazdálkodás ezeken a területeken a leghatékonyabb, *minden eszközzel arra kell törekednünk, hogy ezeket a területeket megtartsuk a mezőgazdasági termelés számára*, meggátolva, hogy az infrastruktúra és a települések terjeszkedése területüket veszélyeztesse.

Az *extenzív* termelésre a mezőgazdasági terület 36%-át célszerű számításba venni, ezeken a területeken, - a gazdasági hatékonyságot is mérlegelve - extenzív ágazatok elhelyezése és extenzív technológiák alkalmazása célszerű.

A *védelmi* célú terület lesz várhatóan a mezőgazdasági terület 4%-a, ahol bármilyen tevékenység *csak a védelmi célnak alárendelten* folytatható.

A terv szerint változik a művelési ágak aránya. A szántó területe (jelenleg 4,7 millió hektár) közel egy millió hektárral csökken hosszabb távon, főként az extenzív hasznosítású zónákban. Így a szántó összes területe 3,7 millió hektár lesz, ebből 3,2 millió hektár intenzív, 0,5 millió hektár pedig extenzív hasznosítású. A szántó művelési ágból kivont területek gyepesítésre (788 ezer hektár) és erdősítésre (229 ezer hektár) kerülnek. A mai gyepterületből (1,1 millió hektár) mintegy 533 ezer hektáron erdőtelepítést javaslunk. Az erdő területe (jelenleg 1,8 millió hektár) a szántóterületen és gyepterületen történő erdőtelepítések miatt több mint 760 ezer hektárral növekszik.

Hangsúlyozandó, hogy e változtatások következtében a szántó művelési ágból kivont területek legnagyobb része gyeppé válik, azaz *olyan földhasználati módba, amely változó feltételek, illetve igények esetén könnyen visszafordítható.*

A gyepek funkciói változnak, mintegy 350-400 ezer hektáron *a védelmi funkció lesz elsődleges*, a termelési cél másodlagos, vagy egyáltalán nem jelenik meg. Ezek a füves élőhelyek, főként ösgyepek állattartással gazdaságosan egyébként sem hasznosíthatók. Ahol lehetséges (megengedhető), a védelmi célú gyeppé alakítást össze kell hangolni őshonos állatfajok extenzív, hagyományos legeltetési tartásával, az ilyen állattartás több állatfajnál egyben betöltheti a génmegőrzés (génbank) szerepét is.

A *termelési célú* gyepekből 300-350 ezer hektár lesz extenzív, 400-450 ezer hektár fél-intenzív, 250 ezer hektár pedig intenzív hasznosítású.

Az erdőtelepítések a kedvezőbb termőhelyi adottságoknak köszönhetően elsősorban gazdasági célokat szolgálnak majd (a terület 75%-án), a kevésbé alkalmas termőhelyeken (a terület 25%-án) az erdőtelepítés elsődleges célja a talaj vagy egyéb gazdasági - tájképi érték védelme.

A szőlő és gyümölcsös területváltozása a földhasználat szerkezetét lényegesen nem fogja módosítani. A tanulmány térképen is ábrázolja - a bortörvény szerint - a borvidékeket és bortermő helyeket, ahol szőlőtelepítés engedélyezett. A törvény rendelkezése szerint ugyanis árutermelő szőlőültetvényt csak alkalmasnak minősített, a szőlőkataszterben szereplő területen lehet létesíteni. A borvidékekről rövid jellemzést is tartalmaz a tanulmány.

A tanulmány ugyancsak térképen jeleníti meg településenként a gyümölcsös telepítésre alkalmas területek területi arányát, a gyümölcskataszter alapján. Árutermelő gyümölcsös telepítési okirata kiadásának, egyben az állami támogatás megszerzésének feltétele, hogy a tervezett ültetvény kiválóan alkalmas vagy alkalmas termőhelyi kategóriájú területen valósuljon meg.

A tanulmány tisztázza *a mezőgazdasági termelő tevékenység és a települések (belterületek), továbbá a külterületek kapcsolatának főbb elveit*, arra törekedve, hogy a termelési és lakóhely funkció között harmóniát teremtsen. Ennek érdekében vázolja a települések belterületén folytatott agrártermelés szabályozásának főbb elveit. A szabályozásnak ki kell terjednie:

10. Gazdasági épületek, melléképületek elhelyezésére, tekintettel a védőtávolságokra, a köz- és állategészségügyi, továbbá környezetvédelmi követelményekre (a szag, a zaj, a porártalomtól való védelem, a fertőzések elterjedésének megakadályozása, stb.), a tűzvédelemre,
11. A termelés során keletkezett melléktermékek, hulladékok, különösen pedig az állati hullák gyűjtésére, feldolgozására, vagy megsemmisítésére,
12. A helyi adottságoktól függően a tartható állatállomány mennyiségének meghatározására, a tartástechnológiától, a szennyvíz- és trágyagyűjtés és kezelés módjától függően,

13. A takarmánytárolók, egyéb tároló létesítmények elhelyezésére és méretére, az üzem- és kenőanyag tárolási lehetőségeire,
14. Géptárolók, gépszínek elhelyezési lehetőségeire.

Tendenciaként értékelhető, hogy az árutermelő méretű mezőgazdasági termelés fokozatosan a települések külterületére kerül. Ez szükségszerűen bizonyos termelő és szolgáltató létesítmények külterületi elhelyezésével jár. Ugyancsak külterületen kerülnek elhelyezésre kommunális és egyéb hulladékok is.

A tanulmány számba veszi a Magyarországon jellemző falutípusokat. Hangsúlyozza, hogy a falvak rendezésének vannak ugyan *általánosan alkalmazandó elvei*, de általános érvényű megoldások nincsenek. Az általános elvek között a telekosztásra, terek kialakítására, a természetes vízfolyások kezelésére, az úthálózat elhelyezésére fogalmaz meg javaslatokat. Ajánlásokat tartalmaz a védőtávolságokra is a belterületi állattartással kapcsolatban.

Az urbanizációs folyamatok következtében az ország minden részén megfigyelhető - az Alföldre egyébként hagyományosan is jellemző -, hogy a mezőgazdasági tevékenység a települések belterületéről környezeti hatásai (zaj, por, víz és levegőszennyezés), vagy helyszűke miatt, tehát kényszerűségből, vagy ésszerűségből "kitelepül". A nagyüzemi gazdálkodás következtében az ország minden táján létrejöttek külterületen olyan telepek (majorok), ahol állattartó épületek, tároló létesítmények, takarmánykeverők, terményfeldolgozók, gépjavító bázisok és más üzemi létesítmények illetve tevékenységek, sőt lakóépületek is megtalálhatók. Ezek a létesítmények a megváltozott társadalmi-gazdasági viszonyok hatására részben kihasználatlanok, állaguk romlik. Gazdasági érdekből is szükséges, hogy ezeket a telepeket ne engedjük elpusztulni.

A hagyományos tanyás vidékeken is szükség van rehabilitációra, a helyi igényeknek megfelelően a rehabilitáció iránya lehet a többfunkciós tanya (termelés, lakóhely, rekreációs lehetőség), de akár lehet elsődleges funkció a rekreáció, vagy lakóhely is.

A gazdálkodók külterületre telepedésének elősegítése a tanyás és nem tanyás hagyományú települések esetén egyaránt indokolható. Nem tanyás hagyományú vidékeken ma még nincsenek minták, ezek a minták a táj adottságokhoz való alkalmazkodás jegyében alakítandók, ezáltal az új tanyák mind az életvitelük, gazdálkodásuk programjait, mind pedig épületeiket, technológiáikat, infrastruktúrájukat tekintve a táj szerves részeivé válhatnak.

A tanulmány konkrét célokat fogalmaz meg a tanyák hasznosításával kapcsolatban és vázolja a tennivalókat.